

М. М. Асаула

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Етимологічно-мотиваційний аспект вивчення дитячого мовлення на говірковому матеріалі Центральної Слобожанщини (Харківщини)

Асаула М. М. Етимологічно-мотиваційний аспект вивчення дитячого мовлення на говірковому матеріалі Центральної Слобожанщини (Харківщини). Стаття присвячена розгляду етимологічно-мотиваційних особливостей дитячого мовлення Центральної Слобожанщини (Харківщини). Аналізуються лексеми цієї специфічної комунікативної системи: з'ясовується природа (походження) перших дитячих слів, засвідчених у мовленні дітей досліджуваного континууму, визначаються мотиви номінації вокабул „дитячої” сфери. У результаті дослідження встановлено, що лексичні елементи, наявні в мовленні дітей обстежуваного ареалу, – доволі цікавий і різноманітний набір утворень, із-поміж яких маємо як одиниці мотивовані, почасти з цілком прозорою етимологією, так і немотивовані найменування, про появу яких у дитячому мовленні ми можемо лише здогадуватися.

Ключові слова: *дитяче мовлення, Центральна Слобожанщина, пряма номінація, вторинні найменування, семантична деривація, фонетичний тип мотивування, лексична ремотивація.*

Асаула М. Н. Этимологически-мотивационный аспект изучения детской речи на материале говоров Центральной Слобожанщины (Харьковщины). Статья посвящена рассмотрению этимологически-мотивационных особенностей детской речи Центральной Слобожанщины (Харьковщины). Анализируются лексемы этой специфической коммуникативной системы: выясняется природа (происхождение) первых детских слов, зафиксированных в речи детей исследуемого региона, определяются мотивы номинации вокабул „детской” сферы. В результате исследования установлено, что лексические элементы, имеющиеся в речи детей Харьковщины, – довольно интересный и разнообразный набор формантов, среди которых как единицы мотивированные, отчасти с совершенно прозрачной этимологией, так и немотивированные наименования, о появлении которых в детской речи мы можем только догадываться.

Ключевые слова: *детская речь, Центральная Слобожанщина, прямая номинация, вторичные наименования, семантическая деривация, фонетический тип мотивирования, лексическая ремотивация.*

Asaula M. N. Etymologically-motivational aspect of studying of children's speech on the basis of the material of the dialects of Central Slobozhanshina (Kharkovshina). The article is devoted to the problem of considering etymologically-motivational peculiarities of children's speech of Central Slobozhanshina (Kharkovshina). The lexemes of this specific communicative system are analyzed: nature (origin) of the first children's words recorded in children's speech of Central Slobozhanshina are studied, the motives of nomination of the vocables of infant sphere are determined. The results of the research prove that the lexical units available in children's speech of Kharkovshina are quite interesting and diverse set of formations, among which we have motivated units sometimes with completely clear etymology and unmotivated names about the appearance of which in children's speech we can only guess.

Key words: *children's speech, Central Slobozhanshina, direct nomination, secondary names, semantic derivation, phonetic type of motivation, lexical remotivation.*

Сучасний етап розвитку українського мовознавства відзначається стрімким зростанням напрямків і аспектів досліджень, які здійснюються в межах антропоцентричної наукової парадигми. У полі зору лінгвістів опиняється користувач мовою як окремих індивід, що є носієм певних етнічних, культурних, психологічних, світоглядних, мовних особливостей людської спільноти, членом якої він є, і водночас як мовний колектив, до якого цей індивід належить. „Людина стає точкою відліку в аналізі тих чи інших (мовних – М. А.) явищ, вона залучена до цього аналізу, визначаючи його перспективу і кінцеві цілі” [2:9–10]. Науковців насамперед цікавлять питання, пов'язані із закономірностями формування мовної системи індивіда, становленням його мовної здатності і спроможності. Предметом спеціальних лінгвістичних студій стають свідчення мовної свідомості носіїв мови, які нале-

жать до різних соціальних, соціодемографічних і вікових груп. У світлі цього вивчення такого незвичного феномену, як дитяче мовлення, сьогодні, на нашу думку, цілком закономірно, перспективне й актуальне.

Теоретичне осмислення цього явища триває вже протягом кількох століть. Так, аналізом елементів цієї специфічної сфери мовленнєвої діяльності свого часу займалися такі видатні мовознавці, як О. Александров, В. Благовещенський, О. Гвоздев, С. Цейтлин і багато інших. Окремі аспекти, пов'язані з мовленням дитини, розглядали і вітчизняні вчені, із-поміж яких С. Богдан, Т. Возний, А. Сагаровський, К. Чернецький і майже ніхто більше. У працях цих дослідників розглядаються і з'ясовуються закономірності, за якими дитина оволодіває мовою, визначається специфіка саме дитячого мовлення, його особливості на різних мовних рівнях. Водночас деякі

питання мовленнєвого онтогенезу ще й до цього часу потребують детального обговорення і висвітлення, особливо якщо брати до уваги той факт, що багато проблем, пов'язаних із „дитячою” сферою, традиційно розглядаються в світлі „дорослої мови”. Нас же насамперед цікавить дитина як суб'єкт мовленнєвої діяльності, носій мови, лексичних, фонетичних, словотвірних, граматичних особливостей певної говірки як окремої комунікативної системи.

З'ясування природи (походження) перших дитячих слів, засвідчених нами в мовленні дітей Центральної Слобожанщини (Харківщини), визначення мотивів номінації вокабул „дитячої” сфери – мета пропонованої розвідки.

Джерельною базою дослідження став фактичний матеріал, зібраний нами за власним питальником (320 позицій) у 50 селах Харківської області (загальна кількість обстежених районів – 17). Принагідно використані й записи, зроблені викладачами і студентами Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, картотека Діалектного словника Центральної Слобожанщини (Харківщини). Респондентами стали діти віком до шести років, а також представники поблизького оточення (їхні батьки, дідусі, бабусі тощо).

Ілюстративний матеріал, використаний у цій статті, здобуто, в основному, у десяти селах чотирьох районів Харківської області: Вовчанському (Новоолександрівка, Старий Салтів), Куп'янському (Глушківка, Курилівка, Петропавлівка), Нововодолазькому (Білоусівка, Рокитне), Харківському (Веселе, Пісочин, Циркуни) районах.

Об'єкт нашої уваги – мовлення дітей Центральної Слобожанщини (Харківщини). Предметом дослідження в пропонованій розвідці є етимологія і мотивація слів, форм (почасти квазіслів і квазіформ) цієї специфічної сфери мовленнєвої діяльності.

Коли ми говоримо про етимологію „дитячих слів”, то насправді маємо на увазі своєрідне народне (наївне, примітивне, вульгарне) етимологізування насамперед. Нас найперше цікавить своєрідна мотивація форм, „виправданя” їх, шлях і фази змін. У цьому дещо може допомогти, безперечно, і наукова етимологія, тому, намагаючись мотивувати назви, які ми зафіксували в мовленні дітей Харківщини, залучаємо як елементи наукового аналізу, так і спроби пояснити походження слова, виходячи із сучасного авторові етимології (у даному разі – дитини) стану мови, тобто тією чи іншою мірою використовуємо й елементи народної етимології, у межах якої, на нашу думку, має місце і право на існування і подальше дослідження такий її різновид, як дитяче етимологізування. Під дитячим етимологізуван-

ням ми розуміємо певну модифікацію слів дітьми, пов'язану з прагненням повернути чи змінити мотивування тієї чи іншої лексичної одиниці.

У процесі пізнання навколишнього світу дитина створює образи, уявлення і поняття про предмети і явища, які фіксуються за допомогою мовних одиниць. Останні вона засвоює поступово в процесі її загального психічного розвитку. Оволодіваючи мовою, пізнаючи її закони, діти намагаються відшукати етимон, обміркувати походження слова, а, якщо треба, із їхньої точки зору, то навіть і виправити. Дитина прагне немотивоване слово зробити мотивованим, спираючись на свій, бодай і невеликий, життєвомовленнєвий досвід. Прагнення мотивувати те чи інше найменування, характерне для дитячої мовної свідомості загалом, виявляється в пошуку його внутрішньої форми.

Поняття внутрішньої форми слова одне з ключових у лінгвофілософській системі видатного дослідника мови О. О. Потебні. У розвідці ми спираємося на такі основні положення його концепції, викладені в одній із найвідоміших робіт ученого – „Мысль и язык” [6]:

- 1) про зв'язок мови і мислення;
- 2) про репрезентацію лексеми як сукупності членованих звуків, внутрішньої форми і значення (змісту), об'єктивованих через звук;
- 3) про зв'язок внутрішньої форми лексичної одиниці з її найближчим етимологічним значенням;
- 4) про апперцепційну природу внутрішньої форми слова, її здатність мінімально чи повністю експлікувати в лексемі образ, покладений в основу номінації; розширювати асоціативно-образну палітру найменування, додаючи нові семантичні відтінки значення центральному слову.

Без урахування цих аспектів аналіз етимологічно-мотиваційних особливостей лексичних елементів „дитячої” сфери, на нашу думку, був би неповний.

Разом із тим пошуки внутрішньої форми лексичної одиниці за різних типів її мотивованості, шляхи усвідомлювання ознаки, покладеної в основу найменування, домислювання семантики джерела слова часто базуються на асоціаціях реалій з тими чи іншими ознаками, їх співвіднесеності за цими атрибутами, які дитина сприймає як найяскравіші, найбільш значущі й типологічні. При цьому вік, гендерні аспекти, рівень розумового і культурного розвитку, середовище суттєво впливають на вибір мотиваційної ознаки, покладеної в основу номінації. На всі ці чинники ми також намагаємося зважати, досліджуючи етимологію перших дитячих слів.

Чимала кількість лексичних одиниць на позначення тих чи інших реалій дійсності, зафіксо-

ваних в мовленні дітей Харківщини, номінується за допомогою нормативних мовних позначень, закріплених у говірках за цими об'єктами. У більшості випадків спостерігаються різні фонетичні відхилення від прямої номінації в мовленні дітей досліджуваного ареалу: заміщення одних звуків іншими (асиміляція, дисиміляція); зміна кількості звуків або складів (зменшення, збільшення); зміна порядку звуків або складів (інверсія, метатеза); явище фонетичної асоціації тощо.

Оскільки розвиток знакового виявлення дитячого мовлення починається з оволодіння зовнішньою структурою мовних знаків (слів, морфем і речень), найпоширеніші і найбільш ранні вікові новоутворення мовленнєвого онтогенезу – ономатопеїчні слова.

У нашому фактажі таких лексичних одиниць чимало. Із-поміж них маємо як слова, які безпосередньо відтворюють звукокомплекси, що „виконуються” твариною чи людиною, так і назви, утворені за допомогою словотвірних формантів від них.

Так, *бе* – наслідування голосу вівці, барана. Подвоєна форма *бе-бе*. Звідси: *бе́ка* – вівця, *баран*, *бе́кати*, *бебе́кати*.

Гаў – наслідування „голосу” пса. У мовленні дітей досліджуваного ареалу також маємо лексеми *гаў*, *ваў*, *га́ва*, *ва́ва*, що вживаються не тільки як вигук для прикликання собак, але і як вокабула на позначення власне собаки.

Кут'а – собака, *ме́ка* – коза, *му́ка* – корова, *п'іпа* – курча. *Кут'-ку́т'*, *ме-ме́*, *му-му́*, *п'і-п'і́* – ономатопеїчні утворення. Подібні звуки видають, відповідно, коза, корова, маленькі курчата. Звідси: *ку́т'а* – собака, *ме́ка* – коза, *му́ка* – корова, *п'і́па* – курча.

Це так званий фонетичний тип мотивування, який обов'язково передбачає безпосереднє зіставлення лексичної одиниці й екстралінгвістичного об'єкта, який вона позначає, у процесі мотивації. Дитина в акустичному образі слова намагається знайти буквальне відтворення будь-яких властивостей предмета.

„Модифікуючи звукову оболонку, – зазначає відома дослідниця С. Цейтлин, – діти доволі часто відновлюють реальну звукову оболонку слова, яку вже не сприймають сучасні дорослі, і виявляють, таким чином, реальну етимологію слів, затемнену чергуванням звуків, фонетичними і семантичними процесами” [8:183]. Очевидно, частково із цим погодитися можна. Так, відсутність чергування в багатьох словах (наприклад, *вороха́йу*, замість *ворушу́*, *о́ки*, замість *о́ч'і*, *у́хи* замість *вуха*), частотність уживання форм типу *ву́с'а*, *ло́з'а*, *но́з'а*, *ру́ц'а*, – очевидне свід-

чення спадкового мовного кодування, яке проявляється в ранньому дитячому віці.

Цікавим є й уживання лексем *сп'івати*, *сп'іати*. Діти Харківщини в переважній більшості послуговуються дієсловами *п'івати*, *п'іати*, *п'ат'і*. Поява такої форми в дитячому мовленні Центральної Слобожанщини зумовлена, на нашу думку, тим, що збіг двох приголосних, який викликає певні труднощі у вимові для дитини спричинив утрату одного з них (у даному разі свистячого, можливо, через більшу віддаленість його від найближчого голосного [а]). Окрім того, в останньому варіанті цього слова водночас відбулося пом'якшення кінцевого приголосного, яке загалом характерне для дитячого мовлення Слобожанщини. Таку ж форму зустрічаємо і в давньоруських текстах.

Уживання згаданих лексем і відповідних форм навряд чи є запозиченням із мови матері-батька чи бабусі-дідуся. Для них вони невідомі (забуті), а іноді й незрозумілі. Дитина несвідомо відтворює елементи глибокої давнини, які найчастіше мають паралелі, а то й відповідники в українських говорах або знаходять пояснення в історії мови.

Прагнення дітей максимально спростити у вимові складні звуки і звукосполучення через недорозвиненість їхнього артикуляційного апарату спричиняє різного характеру субституції в дитячому мовленні. І мовлення дітей Харківщини щодо цього є показовим. З'ясування чинників, які зумовлюють ці звукові зміни, визначення тих фонетичних модифікацій, яких зазнає лексична одиниця в мовленні дитини в процесі її засвоєння сприяють швидшому розумінню того чи іншого „дитячого слова”. Заналізуємо такі лексеми:

Біуц'а – бик, корова. Напевне, ця назва з'явилася від повної форми – „бичо́к”, яка зазнала трансформації. Можливо, прагнення дитини закінчувати слова на голосний сприяло появі флексії *-а*, при цьому складний у вимові шиплячий [ч] закономірно змінюється на легший свистячий [ц]. Те саме маємо і в словах *кіуц'а*, *ку́ц'а*, *па́уц'а*, *ру́ц'а*, *ца́уц'а* (до того ж, це формально іменники жіночого роду).

Кал'ко́л' – дзвіночок. Можливо, слово походить від російської назви дзвіночка – „колокольчик”, яку дитина максимально спростила. При цьому в дитячому варіанті спостерігається доволі типова риса слобожанської говірки – „акання”.

Отже, слова, фонетично мотивовані, зустрічаються порівняно часто в мовленні дітей на початковому етапі їх мовленнєвого розвитку. Вони переважно є прямим наслідуванням звуків, що видає людина чи тварина, хоча є і випадки, що правда, зафіксовані в мовленні дітей старшого

віку, коли фонетичне мотивування виступає компонентом конотації в значенні слова.

Досить поширені в дитячому мовленні Центральної Слобожанщини і **номінації**, утворені на базі слів, нормативно закріплених у мові, проте процес найменування тих чи інших реалій у цьому разі відбувається опосередковано, і для позначення незнайомого або малознайомого предмета дитина обирає назву іншого об'єкта, як правило, такого, що асоціюється з ним за якоюсь ознакою, створюючи, таким чином, **непряму номінацію**, тобто намагаючись зрозуміти, умотивувати для себе значення того чи іншого слова, дитина інколи, навіть почасти не усвідомлюючи цього, удається до семантичної трансформації (іноді парадоксальної) значення вже відомого слова. Як наслідок, у дитячому мовленні маємо змогу спостерігати і фіксувати випадки розширення семантичної структури слова. При розширенні обсягу значень кількість охоплених словом предметів і явищ зростає. В основі ж нарощення лексико-семантичних варіантів головним чином лежать метафоричні і метонімічні перенесення.

Водночас у мовленні дітей досліджуваного континууму має місце і явище так званої лексичної ремотивації, яке полягає в здатності дитини спонтанно вичленювати певний відрізок у звуковому складі слова і надавати цьому сегменту деякий зміст, співвідносячи його з відомою їй реалією. Це явище дуже поширене на ранньому етапі мовленнєвого розвитку дитини і зумовлене, на нашу думку, певною парадоксальністю сприйняття і засвоєння нею звукової сторони мови.

Розгляньмо для прикладу семантичні модифікації слів *бóба*, *вáва*, *кóка*, *кус'-ку'с*.

Бóба – гудзик. Поява цього слова, можливо, пов'язана з тим, що гудзик формою, як правило, круглий. Асоціація його з бобом, квасолею, які теж округлені, сприяла тому, що подібна назва з'являється в мовленні дитини і на означення „гудзика”, бо на ранньому етапі розвитку діти ще чітко не відрізняють один предмет від іншого; в їх уяві постає певний загальний образ, який лише з часом конкретизується.

Кóка – картопля. Імовірно, ця назва може бути виправдана тим, що картопля формою, округлістю досить схожа на яйце. Така ж лексема на позначення яйця є ономаotopeїчною, бо утворилася від звуків, які видає курка, коли знесе яйце (*ко-ко-ко*).

Метафоризація значень доволі часто відбувається шляхом перенесення якостей, властивостей, дій з одного предмета на інший. У такому разі ми маємо випадки розширення змістового обсягу того самого значення. Так, *вáва* – це і колючка, і тріска, і небезпека загалом.

Кус'-ку'с – це не лише холод, але й усе, що дошкуляє, травмує.

Таких прикладів у мовленні дітей Центральної Слобожанщини чимало.

Не менш поширені в дитячому мовленні Харківщини і випадки розширення значення шляхом метонімічного перенесення.

На жаль, характер розвідки, її обсяг не дозволяють детально заналізувати всі наявні в нашому фактажі лексеми, що утворилися внаслідок метонімічного перенесення, тому обмежимося лише кількома найпоказовішими прикладами.

Бáд'а – вода. На нашу думку, ця назва може походити від слова *бад'а*, що вживається на позначення „дерев'яного відра над криницею або колодязного журавля”. Водночас у мовленні дітей досліджуваного континууму лексема зустрічається і в значенні „купатися”, що свідчить і про граматичну поліфункціональність „дитячих слів”.

Мóн'а – молоко. Унаслідок метонімічного перенесення з'явилося й інше значення цієї лексеми – „жіночі груди”.

Лад'і-лад'і – плескати в долоні. Функціонування цієї форми в мовленні дітей Харківщини зумовлене глибинним впливом давньоруської мови на мовлення дорослих, а, відповідно, опосередковано і на мовлення дітей. Це квазіслово звуконаслідувальне. Нам здається, що в мовленні дитини воно бере початок від дитячих приспівків. Так примовляють батьки, навчаючи дітей плескати в долоні, бавлячись із ними. Безпосереднього зв'язку зі словом „долоня” (рос. ладонь) ця вокабула не має. Слово „лада” означає „коханий”, „чоловік”, „милий серцю”. Так матері в давнину зверталися і до дітей, називаючи їх „ладами”, „ладошками”. Разом із тим на Слобожанщині є ще слово „ладкати” зі значенням „балувати, пестувати”, тому вважаємо за можливе припустити опосередкований зв'язок цієї лексеми зі словом „долоня” (рос. ладошка), бо, очевидно, називання „ладом”, „ладою” могло супроводжуватися погладженням, поляпуванням „ладошкою” (долонею).

У деяких випадках спостерігається явище омонімії, в основі якої фонетична схожість звукової оболонки слів. Так, дитяче слово *кас'ка* було зафіксоване нами як еквівалент таких „дорослих” слів: 1) кашка; 2) казка; 3) краска. Лексема *пáпа* вживається дітьми Харківщини в двох, цілковито відмінних значеннях: „батько” і „хліб”, а слово *ба* має значення „баба” (особа жіночої статі похилого віку) і „труба” (гральний інструмент).

Цікавою є і поява в мовленні дітей Харківщини таких слів, як *копкáтка* – лопатка, *колотóк* – молоток, *кружáнка* – сніжинка. Ці назви, на нашу думку, напряму пов'язані з тими діями, що вико-

нуються предметами, які ці лексичні одиниці позначають (копати, колоти, кружляти).

Незважаючи на відносну прозорість етимології більшості слів цієї специфічної сфери мовленнєвої діяльності, у здобутому нами фактичному матеріалі зустрічається й певна кількість лексичних одиниць, які або мають виключно ситуативний характер, і, відповідно, для розуміння значення і встановлення походження таких утворень треба бути безпосереднім учасником спілкування з дитиною, або мають доволі затемнену етимологію. Про появу таких вокабул у мовленні дитини ми можемо лише здогадуватися, а інколи навіть і зовсім не розуміти мотивації таких одиниць.

Так, унаслідок метафоричного перенесення, можливо, дещо парадоксального, на нашу думку, з'явилася й лексема *жук'ї*, що вживається дитиною на позначення жіночих грудей. Пояснити, чому в голові маленької дитини виник даний варіант для називання цієї частини жіночого тіла, доволі важко. Ми можемо лише припустити, що в дечому соски грудей нагадують дитині жучка, звідси і з'являється подібна назва.

Згадана вище лексема *ба* в дитячому мовленні Центральної Слобожанщини засвідчена нами в значенні „труба” (гральний інструмент). На нашу думку, така форма з'являється в мовленні дитини в період так званого „модульованого лепету”, коли дитя здатне відтворювати лише окремі склади слів, які почуло від поблизького оточення. Це максимальне опрощення лексеми, значення якої в данному разі зрозуміле тільки дорослим, які безпосередньо спілкуються з дитиною і за певної ситуації можуть зрозуміти, що така лексична одиниця означає. Сама собою ця форма може набувати різних значень, що свідчить про поширення в мовленні дитини явищ багатозначності та омонімії.

Разом із тим появу таких лексичних одиниць, як *бóт'а* – квіточка, *дáz'іки* – черевички, *чозéти* – чоботи, *чóнчики* – панчішки і деяких інших пояснити досить важко, а, можливо, й узагалі не сила.

Аналіз етимологічно-мотиваційних особливостей мовлення дітей Харківщини дозволяє зробити такі висновки:

Лексичні елементи цієї специфічної комунікативної системи – доволі цікавий і різноманітний набір утворень, із-поміж яких маємо як одиниці мотивовані, почасти з цілком прозорою етимологією, так і немотивовані найменування, про появу яких у мовленні дітей обстежуваного ареалу ми можемо лише здогадуватися. Мотивовані назви характеризуються вторинністю значення й утворюються шляхом фонетичної мотивованості і семантичної деривації лексичних одиниць „дитячої” сфери, які домінують у різні періоди мовленнєвого розвитку дитини.

У досліджуваному матеріалі найчастіше натрапляємо на випадки розширення значення слова. В основі нарощення лексико-семантичних варіантів головним чином лежать метафоричні і метонімічні перенесення, шляхом яких у більшості випадків і поповнюється ця тематична група. Окрім того, часом мають місце явища лексичної ремотивації й омонімії. Разом із тим чимало вокабул, почасти квазівокабул, мають звуконаслідувальний характер або є звичайною фонетичною модифікацією відомого „дорослого” слова, яке дитина не може одразу засвоїти в тому вигляді, в якому воно побутує в мовленні поблизького оточення. Це так зване „дитяче етимологізування”, яке деякою мірою зумовлює не зовсім науковий підхід до визначення появи і походження назв цієї специфічної сфери мовленнєвої діяльності.

Література

1. Білодід О. І. Філософські основи лінгвістичної концепції О. О. Потебні / О. І. Білодід // Мовознавство. — 1975. — № 5. — С. 9—19.
2. Білодід О. І. Філософські основи лінгвістичної концепції О. О. Потебні / О. І. Білодід // Мовознавство. — 1975. — № 6. — С. 12—21.
3. Введенская Л. А. Этимология и ее виды / Л. А. Введенская, Н. П. Колесников. — Изд-во Ростовского ун-та, 1986. — 96 с.
4. Кубрякова Е. С. Человеческий фактор в языке : Язык и порождение речи / Кубрякова Е. С., Шахнарович А. М., Сахарный Л. В.; Институт языкознания АН СССР — М. : Наука, 1991. — 239 с.
5. Откупщиков Ю. В. К истокам слова. Рассказы о науке этимологии / Ю. В. Откупщиков. — Ленинград : Просвещение, 1973. — 173 с.
6. Потебня А. А. Мысль и язык / А. А. Потебня. — Х., 1926. — 205 с.
7. Прилипко Н. П. Вигуки, якими кличуть та відганяють свійських птахів (ареальна характеристика і генеза) / Н. П. Прилипко — К. : Наук. думка, 1987. — С. 31—45. — (Українська діалектна лексика) (Збірник наукових праць).

8. Трубачев О. Н. Происхождение названий домашних животных в славянских языках. (Этимологические исследования) / О. Н. Трубачев; Институт славяноведения АН СССР. — М. : Изд-во АН СССР, 1960. — 115 с.

9. Успенський Л. В. Слово о словах (Очерки о языке) / Лев Васильевич Успенский. — Доп. изд. — М. : Молодая гвардия, 1957. — 382 с.

10. Цейтлин С. Н. Язык и ребенок : Лингвистика детской речи : [учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений] / С. Н. Цейтлин. — М. : центр ВЛАДОС, 2000. — 240 с.

11. Чуковський К. И. От двух до п'яти : Книга для родителей / К. И. Чуковский. — М. : Педагогика, 1980. — 384 с.

12. Шмелев Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики. На материале русского языка / Д. Н. Шмелев. — М. : Наука, 1973. — 280 с.